

AİLE İÇİ KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN SOSYAL VE KÜLTÜREL DİNAMİKLERİ

SOCIAL AND CULTURAL DYNAMICS OF DOMESTIC VIOLENCE AGAINST WOMEN

Süheyla SARITAŞ*

ÖZ: Şiddet, bugün insanlığın en ciddi küresel bir sorunudur. Bu kavramın sevgi, saygı, şefkat, fedakârlık, merhamet, dayanışma gibi aile ile özdeşleşen kurum ile bir araya gelmesi oldukça rahatsız edicidir. Çünkü aile tüm dünyada, kültürel farklılıklara ve değişmelere rağmen halen sıcaklık, huzur, annelik, babalık, aşk, sadakat, koruma, dayanışma gibi olumluluk içeren pek çok kavramı ve duyguyu bünyesinde taşıyan bir kurumdur. Aile içi şiddet, aile içindeki bireylerden özellikle fiziksel, duygusal, sosyal ve maddi anlamda en zayıf olana ve çoğunlukla kadına yönelik şiddet türüdür. Aile içinde en fazla şiddete maruz kalan kadınlar, bugün akademik çalışmaların da konusu haline gelmiştir. Ev içinde şiddetin farklı biçimleri ile karşıya gelen kadınlar fiziksel, psikolojik ve sosyal açılardan olumsuz etkilenirler. Çalışmada bugün toplumsal yaşamın hemen yerinde var olan kadınların “özel alan” olarak nitelendirilen ev içinde yaşadıkları şiddetin toplumsal ve kültürel boyutlarını ortaya koymayı amaçladık. Bu amaçla öncelikle çalışmada şiddet olgusundan, aile içi kadına yönelik şiddetten söz edilecektir. Araştırmanın son kısmında ise aile içi kadına yönelik şiddetin önlenmesine dair çeşitli çözüm önerilerine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Aile içi şiddet, kadın, ataerkil yapı, toplumsal cinsiyet, kültür

ABSTRACT: Violence is the most serious global problem of humanity today. It is quite disturbing that this concept is used together with family that is identified with this institution such as love, respect, compassion, sacrifice, mercy and solidarity. In spite of the fact that there are some differences and changes throughout the world, family is still a fundamental institution which contains so many terms and feelings such as warmth, peace, motherhood, fatherhood, love, loyalty, protection and solidarity. They all contains many positive aspects in the world. Domestic violence is a type of violence against the weakest individuals in the family, especially in physical, emotional, social and material terms, and mostly against women. Women, who are most faced to domestic violence, have become the subject of academic studies today. Women face different forms of violence at home. All these actions disrupt the integrity and balance of women and harm them physically, psychologically and socially. In the study, we aimed to reveal the social and cultural dimensions of the violence in “private space” experienced by women who are in the immediate part of social life today. Our goal is to mention first about the phenomenon of violence and domestic violence against women in this study. Later we will focus on various suggestions about solutions for preventing domestic violence to women in the research.

Keywords: Domestic violence, woman, patriarchy, gender, culture

* Prof. Dr.-Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü/Balıkesir-saritassuheyla@gmail.com (Orcid: 0000-0001-8422-9950)

Giriş

Günümüz modern toplumlarında şiddet, bireylerin toplumsal hayatın birçok alanında bir şekilde tanık olduğu ve hatta pek çoğunun maalesef deneyimlediği bir kavramdır. Bugün tüm dünyada evrensel ve toplumsal bir olgu haline gelen bu kavramın antropoloji, sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi, hukuk, felsefe, eğitim gibi pek çok sosyal bilimin araştırma malzemesi olması konunun hem ciddiyetini ve vahametini ortaya koymaktadır. Bu disiplinler çalışmalarında şiddetin türü ne olursa olsun şiddet kavramının çok boyutlu ve karmaşıklığını ortaya koyar. Ayrıca modern toplumlar arasında yaygın olan şiddetin toplumlar geliştikçe azalacağı öngörüsü bugün henüz gerçekleşmemiş görünmektedir. Bu nedenle şiddet olgusunun akademide uzunca bir süre daha tartışılacağı görünmektedir.

Bugün çok farklı tanımları bulunan şiddet kelimesi etimolojik olarak Arapçadan Türkçeye geçmiş bir kelimedir. Şiddet; sertlik; fazlalık; katılık; sıklık; inandırma sözle yola getirme yerine kaba kuvvet kullanma anlamı gelir (Develioğlu, 2010:1163). “Şedir” ise sert, katı ve şiddetli demektir. “Şeddat” da sertlik ve kızgınlığı ile tanınan ünlü eski Yemen hükümdarının adıdır (Özerkmen ve Gölbaşı, 2010: 25). En genel anlamda uygulayıcısı tarafından maddi ya da manevi bir çıkar için mağdurun haklarına zarar veren, onun haklarını geçici bir süre için ya da tamamen ortadan kaldıran davranışların tümü şiddet olarak tanımlanır (Yılmaz, 2013:2).

Bireyin hayatına ve vücut bütünlüğüne zarar vermeye ya da yok etmeye yönelik her türlü eylem olarak tanımlanan şiddet, farklı biçimlerde ortaya çıkar. Örneğin, öldürme, yaralama, dayak, taciz ve tecavüz türü bu eylemler daha çok şiddetin fiziksel boyutunu ortaya koyarken; bireylerin günlük yaşamlarında ister özel alanda isterse kamusal alanda karşılaştıkları hakaret, baskı, dayatma, yok sayma, sindirme, aşağılama gibi eylemler de şiddetin psikolojik yönüne işaret eder. Sonuçta, şiddetin türü ne olursa olsun temelinde bir güç ya da iktidar sorunu yatar. Şiddet uygulayan ile şiddete maruz kalan birey(ler) arasında bir güç ilişkisi, şiddetin ortaya çıkmasında en belirleyici etkindir. Söz konusu güç ilişkisi ise ekonomik, sınıfsal veya kültürel olmak üzere çeşitli farklılıklara dayalı bir ilişkidir. Bu yüzden toplumda şiddete en fazla maruz kalanlar ve aynı zamanda dezavantajlı grup olarak kabul edilen çocuk, yaşlı, mülteci ve kadınlardır. Öte yandan bugün teknoloji ve dijitalleşmenin ilerlemesi ile artık bireylerin sadece yüz yüze ilişkilere dayalı şiddet türlerine maruz kalmadıklarını görülmektedir. Tüm dünyada yaygınlaşan sosyal medya şiddeti ya da dijital şiddeti yalnızca dezavantajlıları değil; gençler, sosyal ve ekonomik açıdan güçlü bireyler gibi, toplumun hemen her kesimi kapsar hale gelmiştir.

Bu çalışmada günümüzde evrensel bir olgu haline gelmiş olan şiddet kavramını aile içi kadına yönelik şiddet özelinde irdelemeyi hedefledik. Bugün hâlen dünyanın pek çok yerinde en çok kadınların şiddete maruz kalmaya devam etmelerini konunun önemini ortaya koymaktadır.

Çalışmada toplumsal yaşamın hemen hemen her yerinde var olan kadınların “özel alan” olarak nitelendirilen ev içinde yaşadıkları şiddetin toplumsal ve kültürel boyutlarının bir kısmını ortaya koymayı amaçladık. Bu doğrultuda öncelikle çalışmada şiddet olgusundan ve aile içi kadına yönelik şiddetten söz edilecektir. Araştırmanın son kısmında ise bu çalışmanın bir değerlendirilmesi yapılacak ve aile içi kadına yönelik şiddeti önlemede çeşitli çözüm önerilerine yer verilecektir.

1. Aile

Aile kurumunun ilkçağlardan beri insanlığın sosyal ve kültürel gelişmesinin neredeyse tüm aşamalarında var olduğu kabul edilir. Başlangıçta biyolojik zorunluluklarla ortaya çıkan aile kurumu günümüze kadarki süreçte farklı anlamlar ve işlevler kazanmıştır. Örneğin tarım toplumlarında veya geleneksel toplumlardaki üretim birimi olarak aile, kapitalizm ile emeğin ve tüketimin birimi haline gelmiştir (Sarı, 2013: 27).

Literatürde pek çok tanımı bulunan ailenin evrensel bir tanımı da mevcut değildir. Araştırmacılar daha çok belirli ölçütler çerçevesinde aile ile ilgili tanımlamalar yapar: ailenin toplumsal değişim süreci içerisinde farklı coğrafyalarda hatta aynı toplum içerisinde de özelliklerinin değişiklik göstermesi bu durumun nedeni olarak gösterilebilir (Demir,2022:157). Ayrıca aile toplumsal değişim ve dönüşümler sürecinde yeni anlamlar kazanan bir kurum olma özelliğine sahiptir.

Öte yandan ailenin işlevleri konusunda ise araştırmacılar genel olarak birincil ve ikincil olmak üzere bir sınıflandırma yaparlar. Aileden başka bir kurum tarafından karşılanmayan işlevleri biyo-psikolojik işlevler olarak nitelendirilir. Sağlıklı biçimde neslin sürdürülmesi, meşruiyet içinde cinsel ihtiyaçların tatmini ve en sıcak birincil ilişki talebinin karşılanma birincil işlevler, başka kurumlarda da gerçekleştirilen ve duruma göre planlı-plansız bir biçimde başka kurumlara devredilen işlevler olarak belirtilir (Aydın, 2013:121-122).

Ailenin tarihsel süreçte geçirdiği tüm değişimlere rağmen varlığını sürdürüyor olması bu kurumun dirençli ve güçlü bir kurum olduğunun göstergesidir. Çünkü aile, toplumdaki hemen her bireyin yaşam boyu deneyimlediği, aile içinde bireyler arasında birlik ve dayanışmanın sağlandığı güçlü sosyal bir kurumdur. Fakat toplumdan topluma farklılaşan sosyal ve kültürel özellikler açısından aile kurumunun işleyişinde ve yapısında farklılıklar göze çarpmaktadır (Dikici, 2020: 59). Öyle ki toplumsal yaşamda meydana gelen değişimler, aile kurumu üzerinde etkili olmaktadır. Örneğin modern toplumlarda kadınların kamusal yaşamda daha fazla görünür olmaları, aile içinde iletişimin artması ya da ataerkil ailenin hızla çözülmesi ile çekirdek ailelerin yaygınlaşması toplumlarda aile kurumundaki değişimlere örnek verilebilir. Bugün tüm dünyada kadınların durumunda meydana gelen olumlu değişimlere rağmen toplumsal cinsiyet eşitsizlikler için temel teşkil etmeyi sürdürmektedir (Başak, 2013:222). Öte yandan boşanma oranlarının artması veya evliliklerin azalması, akrabalık

ilişkilerinin zayıflaması ve aile içi şiddetin artış göstermesi aile kurumunda meydana gelen olumsuz değişimlerdir.

Bütün değişimlere rağmen aile sıcaklık, huzur, annelik, babalık, sevgi, aşk, sadakat, koruma, dayanışma, merhamet gibi duygusal temele dayanan ve bünyesinde pek çok olumlu duygu ve davranışları barındıran kurum olma özelliğini sürdürmektedir. Aile özellikle kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarımında toplumda kilit rol oynar. Aile kurumu içerisinde, toplumun devamlılığının sağlanmasında kültürel anlam kodları ve davranış biçimleri gibi önemli unsurların bireye aktarılması işlevlerinin gerçekleşmesi öne çıkmaktadır (Dikeçligil, 2014: 17). Özellikle geleneksel Türk ailesi bütün bunları sağlayan güçlü bir örnek olarak verilebilir.

Türk ailesinin dayanışmaya, güvene, samimiyete, sıcak ilişkilere, sevgiye, şefkate ve çok güçlü bir duygusal birliğe dayalı olması, ailevi değerlere geleneksel yapıya önem vermesi ve “biz” bilinciyle hareket etmesi, bireylere, manevi gereksinimlerini doyurabilecekleri ve bunun hazzını yaşayabilecekleri bir ortamı sunuyor olması onun güçlü yönlerini oluşturmaktadır. Türk aile yapısı çeşitli kanallarla sahip olduğu değerleri yeni nesillere aktararak gücünü korumaktadır. Hem modern hem de geleneksel yapının bir arada yaşamasına izin veren yapısıyla, kültürel yapımız içinde yer alan ve insanı yücelten örfler, âdetler, dini ve ahlaki normlar ailenin gücünün devamını sağlayan kanallar olmaktadır (Aluş, 2015: 20).

Yukarıda Türk ile tipi örneğinde olduğu gibi, aile kurumu tüm olumluluklarına rağmen bugün son derece yıkıcı, yok edici ve birçok olumsuz sıfatlarla tanımlanan şiddet kavramı ile bir arada kullanılır hale gelmiştir. Bireylerin en güvenli, huzurlu yaşadıkları aile ortamı şiddetin yaşandığı bir yer olmuştur. Aile içi şiddet olarak adlandırılan bu olgu, toplumsal hayatta bugün en fazla görülen bir şiddet türü olarak tüm dünyanın en önemli sorunlarından biridir.

2. Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet

Şiddeti tanımlamak ne kadar kolay ise, aile içi şiddeti tanımlamak da o kadar güçtür. Nitekim bu kavram üzerinde uzlaşmış, bir tanım olmadığı gibi evrensel düzeyde kabul görmüş net bir tanım da yoktur. Ancak konuyla ilgili çeşitli varsayımlar vardır. Bu varsayımlardan yola çıkarak aile içi şiddet tanımının, daha çok türüne ve etkisine göre değişiklik gösterdiği görülür.

Aile içi şiddet aile bireylerinden birinin diğerlerine karşı fiziksel veya duygusal zarar oluşturacak şekilde, zorlamak, aşağılamak, güç göstermek, öfke ve gerginlik boşaltmak amacı ile bir bireyden diğerine yöneltilen şiddet davranışı olarak tanımlanır (Dunkle, 2004; Şahiner, 2007: 32-33). Aile içi şiddet, aile içindeki bireylerden özellikle fiziksel, duygusal, sosyal ve maddi anlamda en zayıf olana yönelik şiddet türüdür. Bu durumda şüphesiz ki en çok mağdur olanlar çocuklar, kadınlar ve yaşlılardır. Şiddetin türü ne olursa

olsun aile içi şiddette zayıf olanların bir ya da birden fazla şiddeti yaşamaları aynı zamanda ailedeki diğer üyelerin de şiddete tanıklık etmelerine veya olumsuz olarak etkilenmelerine yol açar. Dolayısıyla aile içi şiddetin pek çok defa tekrarlanan, sürekliliği olan davranışları içeren ve aile fertleri üzerinde zarar verici etki bırakan bir olgu olduğu görülmektedir.

Aile içi şiddet tanımlamalarında önemli olan bir diğer husus da şiddetin genellikle eş, karı-koca ile ilişkilendirilmesidir. Aile içi şiddet, güç ilişkisi ekseninde ele alındığında en fazla erkeğin kadına uyguladığı şiddet olarak tezahür eder. Özellikle partnerin, eşin ya da kocanın kadına uyguladığı şiddet olarak tanımlanması kadın, çocuk ve yaşlıların genelde aynı ailede, birlikte yaşıyor olmalarından kaynaklanır. Bu durumda aile içi şiddet araştırmalarında “şiddetin sessiz mağdurları” olarak çocuklar, şiddetten en fazla etkilenen grup olarak kabul edilir.

Öte yandan aile içi kadına yönelik şiddeti ortaya çıkaran temel nedenleri farklı açılardan ele alan çalışmalarda genel olarak şu etmenler belirtilir: kadının yaşı, kadının ve eşinin eğitim düzeyi, sağlık durumu, ailenin etkisi, kadının yaşadığı yer, çocuklukta aile içi şiddete maruz kalma durumu, evlenirken kadının rızasının alınıp alınmaması durumu, akraba evliliği yapması, kadının çocukluğunda istismara uğraması, kadının aldatılması, eşin alkol bağımlı olması, eşin kumar alışkanlığının bulunması, eşin çalışması, intihar düşüncesi/intihar girişiminde bulunma ve sosyal güvenliğinin olup olmaması şeklinde açıklanır (Çalışkan ve Çevik, 2018:228).

Aile içi şiddet genellikle fiziksel, sözel, cinsel, sosyal, psikolojik ve ekonomik boyutlarda incelenir. Bunlar arasında yer alan fiziksel şiddet kadınların ömründe en az bir kez yakınları tarafından maruz kaldıkları şiddet türü olduğu (McGee, 2000); ekonomik şiddetin ise en fazla görülen şiddet türü olduğu hemen hemen bütün çalışmalarda belirtilir (Yıldırım, 1998; URL-1; KSGM, 2009; Kaptanoğlu, 2012). Fiziksel şiddet kadının vücut bütünlüğüne zarar veren, yumruklama, tekmeleme, tokat atma, vurma, ısırma, itip kakma, boğaz sıkma gibi kadına acı çektiren eylemler; cinsel şiddet ise istemediği riskli ve utanç verici bir cinsel ilişkiye zorlamak (KSGM, 2008); ekonomik şiddet kontrol etmek ya da cezalandırmak amacıyla ekonomik olarak sınırlamak, onu temel ihtiyaçlarını dahi karşılamayacak hale getirmek için yapılan her türlü hareket (KSGM, 2008); duygusal şiddet, sözel saldırılar ve aşağılamaları içeren duygusal saldırıların yanı sıra şiddet ve zarar verme tehdidi, ev eşyalarına ve evcil hayvanlara zarar verme, çocukları kullanma ve yalıtımı içerir (Ünal, 2008).

Yukarıda belirtildiği üzere araştırmalar aile içi şiddetin çoğunlukla erkeğin kadına yönelik şiddeti olarak değerlendirir ve bu tür şiddetin toplumlarda çok sık görülmesinin nedenleri ile ilgili çeşitli varsayımlar öne sürerler. Ayrıca çalışmalarda şiddetin yaygınlığını ne bireysel durumlarla ne ilişki (kadın-erkek arasında yaşanan) problemlerle ne de sosyalleşmeyle açıklamanın mümkün görünmediği belirtilir (Kuzu, 2013:26). Gerçekte aile

sadece duyguların ya da akrabalık bağlarının hâkim olduğu bir kurumdan çok daha fazlasıdır. Çünkü aile birçok temel işlevinin yanında, aile bireyleri arasında gelir ve kaynak eşitsizliği, cinsiyete dayalı işbölümü ve aile bireylerinin farklı otorite konumları gibi pek çok değişkenin bulunduğu yerdir. Bu yüzden aile aynı zamanda bir *mücadele alanı* ve *iktidar alanı* olarak kabul edilir. Bu nedenle aile farklı otorite, etkinlik ve çıkarlara sahip bireylerin çoğu zaman çatıştığı bir yerdir.

Toplumsal Cinsiyet ve İktidar adlı çalışma toplumsal cinsiyet ve cinselliği geleneksel kabuller kapsamında sorgular ve aileden de söz eder (Connel, 2006). Çalışmada toplumsal cinsiyet rejimi ve cinsiyetin sıra düzeni kavramları üzerinden toplumsal cinsiyeti ilişkisinin her alanda nasıl yapılaştığı ortaya konulur. Toplumun her alanında yapılaşan toplumsal cinsiyet, Connel'e göre belli ve tepeden bir gücün, eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkileri düzenini zorla dayatması değil, ancak böyle bir sıra düzeninin kabulüne zihinlerin yatkın hale getirilmesini ve buna uygun davranışların ödüllendirilmesi anlamına gelir. Bu yapılaşmada eşitsiz düzenin sürdürülmesinde aynı zamanda bireylerin de rolü vardır. Connel toplumsal cinsiyet hiyerarşisinde *hegemonik erillik*'i en ideal tip olarak göstererek bu tipin toplumda medya, eğitim ve ideoloji vasıtasıyla dayatıldığını belirtir. Dolayısıyla aile içi kadına yönelik şiddet araştırmalarının pek çoğunda belirtildiğinin aksine, kocanın eşine uyguladığı şiddet sadece zorlama ve güce dayalı olmayıp *hegemoniktir*. Ona göre (şiddet) belli bir grubun zor kullanarak kültürel dinamikler vasıtasıyla kurduğu baskıdır.

Sonuç olarak, aile içinde şiddete uğrayan kadınlar genellikle dayak, tehdit, korkutma, yıldırma, aşağılama, değersizleştirme, küçük düşürme, toplumdan ve sosyal ortamlardan uzaklaştırma, çocuklarına karşı kullanma veya kışkırtma gibi şiddet türleri ile karşı karşıya gelirler. Tüm bu eylemler kadınların fiziksel, psikolojik ve sosyal açılardan bütünlüğünü, dengesini bozar ve onlara zarar verir.

3. Aile İçi Kadına Yönelik Şiddetin Sosyal ve Kültürel Dinamikleri

İnsan davranışları doğdukları andan itibaren sonradan kazanılan becerilerle, içinde yaşadıkları fiziki, sosyal ve kültürel çevreye göre oluşur. Sosyal bir varlık olan insan öncelikle fiziksel çevreye uyum sağlayıp biyolojik ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra, içinde yaşadığı toplumun sosyal ve kültürel unsurlarıyla bütünleşir. Toplum ve kültür de bireylerin davranışlarında gerçeklik kazanır, varlıklarını gösterir (Beşirli, 2013:197). Toplumsallaşma adı verilen bu süreç, bireyin tüm yaşamı boyunca devam eder. Toplumsallaşma insanların biyolojik bir varlıktan sosyal bir varlık haline gelmesinin birçok faktöre bağlı olduğu ve insan yavrusunun toplumun bir üyesi haline gelmesini, yani ailesinin akraba ve komşularının, şehir ve köyünün, nihayet milletin bir parçası olduğunu öğrenmesidir (Kağıtçıbaşı, 1988:247-248). Bebeklik ve çocukluk dönemleri toplumsallaşma sürecinin ilk aşamaları olup bireyin nasıl bir insan olacağının temelleri öncelikle ailede atılır. Kültürel unsurların bireylere aktarılmasında oldukça önemi olan

sosyalleşme, ilk olarak ailede, sonrasında okul, kitle iletişim araçları ile gerçekleşir.

Aile içi kadına yönelik şiddetin temelinde ilk toplumsallaşma sürecinde yani ailede öğrenilen ve kazanılan kültürel unsur ve kodlar önemli yer tutar. Bu yüzden söz konusu dinamikleri değerlendirmek için öncelikle toplumda var olan kültürel bazı yaygın kabullerin sorgulanması gerekmektedir. Nitekim kültür denen kavramın kadın ve erkekler için ayrı düzenlendiği yönünde, akademide çok fazla tartışma mevcuttur. Kadınlık ve erkeklik rollerinin toplumda nerede, nasıl kullanılacağı, kadın ve erkeğin birbirlerinden farklılıkları, kimin güce ve kaynaklara sahip olacağı toplumsal cinsiyeti belirleyen en önemli konulardır. Kadın(lık) ve erkek(lik) algıları hemen her toplumda tarihsel süreçlerde şekillenmiştir. Kültürel yapıdan hareketle hangi rol ve davranış kalıplarının kadınlar ve erkekler için uygun olduğuna ilişkin toplumsal beklentiler inşa edilmektedir. Öyle ki aynı zamanda toplumsal cinsiyete dair kültürel algı, kod veya klişeleri oluşturan hususlar kadınların aile içinde şiddete uğramalarında etki yaratır.

Günümüzde hemen hemen bütün toplumlarda kadın ve erkekler arasında eşitsizliğe neden olan toplumsal cinsiyet, sosyalleşme süreçlerinde oluşan algı ve klişelerle örülerek kadınların aile içinde şiddete maruz kalmalarında etkili olur. Çünkü kültür ve toplum, kadınlardan kadınsı (feminen) cinsiyet rollerini benimsemelerini bekler. Nasıl erkeklere güçlü, dayanıklı ve sağlıklı nitelikler atfedilirse, kadınlara zayıflık, dayanıksız ve sağlıklı özellikler yüklenir. Bu durum erkek ve kız çocuklarının yetiştirilme süreçlerinde de karşılık bulur. Böylece erkek çocuklar inisiyatif kullanmayı, emretmeyi, ön planda olmayı ve yönetmeyi öğrenirken kız çocukları da kabullenmeyi, yönetilmeyi ve itiraz etmemeyi öğrenmektedir (Bhasin, 2003:8). Kadınlardan beklenen duygusal, merhametli, bakım verici, fedakâr, itaatkâr ve uyumlu olmalarıdır (Bayhan, 2018:196). Buna karşılık erkeklerde güçlü olmak, başarılı olmak, evi geçindirmek, evin reisi olmak, sözünü dinletebilmek, özgür olmak, sertlik ve gerektiğinde fiziksel güç kullanabilmek gibi özellikler vardır. Hürmetkâr ve duygusal özellikte tanımlanan kadınlardan ise destek veren, yardımcı ve duygularını göstermede hızlı olmaları beklenmektedir (Bayhan, 2012:158). Toplumsal yapıda oluşturulan özellikle kadına yönelik algı ve klişeler- zayıflık, narinlik, duygusallık, sevgi, saygı, merhamet, vb.- kadınların erkeğin yanında daha aşağıda olduğu temel yanılgısına dayandırılır. Oysaki en başta şiddet olmak üzere pek çok toplumsal sorunun temelinde sevgisizlik, saygısızlık, merhametsizlik gibi duyguların bulunduğu ve bunların daha çok erkeklerde saldırganlık, kavga etme, yok etme, zarar verme tezahür ettiği yaygın kabulü vardır. Bir başka deyişle şiddeti en fazla uygulayanlar erkeklerdir. Dolayısıyla aile içinde kadına yönelik şiddet olgusu toplumsal ve kültürel yapıda oluşturulan toplumsal cinsiyet klişelerine dayanır.

Aile içinde kadının şiddete uğramasında ele alınacak hususlardan bir diğeri de ataerki, ataerki yapı ya da ataerki kültürüdür. Ailede babanın egemenliği olarak tanımlanan ataerkillik sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik

olmak üzere birçok alanda eril düşünce yapısına dayanır. Yüz yüze ilişkilerin, otoritenin en yoğun yaşandığı yer olarak aile, ataeril sistemin en şiddetli şekilde hissedildiği (Şenol, 2022: 27) yerdir ve bu sistemde kadınlar baskı ve tahakkümü en fazla hissederler (Çaha, 2017: 75). Sylvia Walby *Theorizing Patriarchy (Ataerkillik Kuramı)* (1990) adlı çalışmasında ataerkilliği kuramsal açıdan ele alarak ataerkinin temel dinamiklerini görünen ve görünmeyen emek, kültür, devlet, şiddet ve cinsellik çerçevesinde açıklar. Erkeğin fiziksel olarak kadına göre daha güçlü olduğu düşüncesinin kabulü hem erkeğin kadın üzerinde baskıcı bir otorite kurmasına hem de ailede bir üstünlük mücadelesinin oluşmasına neden olur. Özellikle kadın emeğinin ücretsiz olması, kadının erkeğe bağımlı olmasına yol açar. Toplumsal yapıda bu tutum ve algıların çoğu zaman kadını ötekileştirdiği, erkeğe bağımlı ve erkeğin kontrolünde bir konuma taşımaktadır (Bourdieu, 2014: 20-23). Bu nedenle ataeril kültürün varlığı toplumda kadınların ezilmişliğine, eşitsizliğine yol açarak onların aile içinde şiddete uğramalarının temelini oluşturur.

Yukarıda da belirtildiği gibi ailenin gerek emek gerekse doğurganlık açısından yeniden üretimin ve toplumsallaşmanın gerçekleştiği ilk kurum olması, kültürün ve toplumun kadınlardan beklediği rolleri ve sorumlulukları yerine getirmelerinde önemli rol oynar. Küçüklükten itibaren kadının “ücretsiz emeği” deneyimlediği toplumsal ve kültürel yapıda; kadının ev içi emeği genellikle çocuk, yaşlı ve engelli bakımı; yemek ve temizlik yapma; ev içi diğer işler; ailenin düzenini sağlama ile kimi zaman dışarda bir işte çalışma olarak tezahür eder. Geleneksel toplumlarda kadından doğurması, beslemesi, büyütmesi ve hizmet etmesi beklenir. Kadınların ailede içindeki tüm fertlere yönelik hizmetleri ile tüm ev içi işlerini yerine getirme sorumlulukları “görünmez emektir.” Kadınlar ev dışında çalışıyor olsalar dahi toplumsal cinsiyet rollerinin kendilerine yüklemiş olduğu işleri yapmak zorunda kalmaları veya buna zorlanmaları iki kat yıpranmalarına sebep olmaktadır (Şenol, 2022: 40). Toplumsal cinsiyet rollerine dayalı oluşturulan ailedeki iş bölümü ve kadının emeğinin değersizleşmesi anlamına gelen görünmez emek, aile içinde kimi zaman çatışmaya da dönüşür. Bir başka deyişle görünmez emek ve işbölümü ailede toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yansıması olarak ortaya çıkar. Kadınlar söz konusu görevlerini yerine getirmediğinde şiddetin farklı türleri ile karşı karşıya kalırlar. Dolayısıyla aile kurumu toplumda kimi zaman sadece üretim ve yeniden üretimin değil, aynı zamanda şiddetin de mekânı haline gelir.

Aile içi kadına yönelik şiddet konusunda irdelenecek diğer bir husus da evlilik ile kadınların annelik rolüdür. Evlilikle temellendirilen annelik, kadınların birincil görevidir ve bu görev kadınlar için, kariyer yapacak olsalar bile, yerine getirilmesi beklenen bir roldür. Toplum tarafından yüklenen anlamlar anneliği emekliliği olmayan tek “iş” haline getirmiştir (Burç, 2017: 16). Dolayısıyla geleneksel ya da ataeril toplumlarda evlilik ile beklentiler “çocuksuzluğun” ortadan kaldırılmasında zorlayıcı bir özelliğe

sahip iken günümüz modern toplumlarında üreme veya çocuk sahibi olma beklentisinin kadınlara yüklenen bir baskı aracı haline geldiği de gözlemlenir. Ataerkil sistemde özellikle çocuk doğuramayan kadınlarda kusurun öncelikle kadınlarda aranması bu baskının bir başka yansımasıdır. Çünkü toplumda kadınlık ve annelik eşdeğer tutulur ve annelik görevi olmayan kadının yetersiz olduğu ya da başarısız olduğu yaygın kabulü söz konusudur. Çocuk sahibi olmayan ya da olamayan kadının *eksik, yarım, suçlu, günahkâr, tamamlanmamış* gibi olumsuz sıfatlarla toplum ve ailede yargılanması, küçümsenmesi, dışlanması ve damgalanması şiddetin ortaya çıkmasında kimi zaman önemli etken haline gelir. Ayrıca kadın da ailede yaşadığı şiddetin nedenini çoğu zaman kendi suçu olarak görür. Pek çok toplumda âdeta “kutsanan” rol olan annelik fazlasıyla önemsendir. Oysaki *doğurmanın annelik, doyurmanın babalık olmadığı* düşüncesi ile “toplumun annelik içgüdüsünü ve dayattığı davranışları daima canlı tutma arzusu, kutsal sayıp göklere sığdıramadığı anneliğin en büyük düşmanıdır” (Badinter, 2017: 13). Dolayısıyla kadınlara biyolojik olarak atanan annelik, toplumsal ve kültürel anlamlandırmaya dair kodlar ile kimi zaman ailede bu yönden şiddete zemin hazırlar.

Kadınlar için iyi bir anne ve eş olmak birincil görevlerdir ve devam ettirilmesi de öncelikle kadınlara bağlıdır. Örneğin Türk toplumunda *gelinlikle girilen evden kefenle çıkılır* anlayışı hâkimdir. Ayrıca *anasın çocuklarının hatırı için sabredeceksin; kocandır, döver de sever de; sen kadınsın alttan al; kol kırılır yen içinde kalır* gibi benzeri kalıplaşmış ifadeler içeren telkinler kadınların bir taraftan şiddete maruz kalmalarını tetiklerken, diğer taraftan da onların şiddeti ve eril tahakkümü içselleştirmelerine yol açar. Üzücü olan ise, bu durumun erkekler kadar kadınlar tarafından da geleneksel kadın-erkek ilişkilerinin bir parçası olarak ve erkeğe karşı itaatsizliğin sonucu cezalandırma yöntemi ve hatta çözüm yolu olarak görülmesidir (Uluocak, vd., 2014:368). Erkeğin ataerkilliğin yansıması olarak gerçekleşen ceza, şiddetin kadınlar tarafından da meşrulaştırılması anlamına gelir. Hatta kimi zaman aile içinde yaşanan şiddeti kadınlar gibi erkeklerin de benzer kavramlara referans vererek içselleştirdikleri görülür. Şöyle ki Türkiye’de 2003 yılında yapılan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasına göre kadınların %39.1’i yemeği yakmak, kocaya karşılık vermek, çocukların bakımını ihmal etmek, lüzumsuz para harcamak, cinsel ilişkiyi reddetme gibi durumlardan herhangi birinin bulunması durumunda kocasının ona vurmasını ya da dövmesini haklı bulur.

Kadınların aile içinde yaşadıkları şiddeti içselleştirmelerinin temelinde şüphesiz ki öğrenilmiş toplumsal cinsiyet algısı yer alır. Erkekler kadınlar üzerinde tek otorite kurma hakkını öngördüklerinden kadınların erkeğin ya da aile reisinin sözünden çıkmaması, ona itaat etmesi şart olarak kabul edilir. Kadınların “kadınlık rolleri”nin dışına çıkmaları, itaatsizlik etmeleri toplumca yadırganan, hoş karşılanmayan bir durumdur. Kadınları itaat etmeye, erkekleri de itaat ettirmeye götüren böyle bir sürecin biyolojik yapıdan kaynaklı değil, sosyalizasyon sürecinin bir ürünüdür (Bourdieu,

2018: 67). Ayrıca aile içinde şiddete uğrayan kadınlar çoğu zaman şiddeti özel veya kişisel olarak algılayıp şiddete boyun eğmeyi ve başkaları ile paylaşmamayı tercih ederler. Sosyal roller, sosyal statü, özgüven eksikliği, baskı, sosyal çevre baskısı ve ekonomik baskının etkisiyle kadınlar şiddet gördüğü hanede mutsuz olma pahasına evliliklerini sürdürmektedir (Harcar vd., 2008:60). Şüphesiz ki ailede özellikle anne, baba, çocuk üçgeninde sağlıklı aile ilişkilerinin oluşmasında ve evliliğin sürdürülmesinde aile içindeki şiddet önemli bir belirleyicidir.

Aile içi kadına yönelik şiddet tartışmalarında üzerinde en çok durulan hususlardan bir diğeri de ailenin ya da erkeğin ekonomik durumudur. Erkeğin çalışması veya erkeğin geliri kadının aile içi şiddete maruz kalmasında önemli bir etken olarak çıkar. Nitekim çalışmalarda özellikle fiziksel şiddet ile gelir düzeyi arasında doğrusal bir ilişkiden bahsedilir. Gelir düzeyi düşük ailelerde fiziksel şiddetin ağırlıklı olduğu belirtilir. Ancak kadına yönelik aile içi şiddet tartışmalarında erkeğin gelirinin tek başına belirleyici olmadığı; buna ek olarak kadının gelir getirici olup olmadığı ya da erkeğe göre gelirinin miktarı belirleyici olduğu da belirtilir (Kuzu, 2013:25). Örneğin bir araştırmaya göre kadının aileye erkekten daha çok gelir getirmesinin, şiddete uğrama riskini iki kat artırdığı ifade edilmiştir (Altınay ve Arat, 2007:104): Eşinden daha yüksek gelire sahip kadınların da fiziksel şiddete maruz kalmaları ekonomik gücü olmayan ya da bu gücü kaybeden erkeklerin ataerkil otoritelerini fiziksel güce başvurarak perçinlemeye çalışmaları olarak yorumlanabilir. Özellikle ekonomik şiddet veya sembolik şiddet aslında orta ve üst sınıf erkeklerin sahip oldukları ekonomik ve kültürel sermayelere dayanarak inşa edebildikleri şiddet türleridir. Yukarı sınıflara doğru çıkıldıkça fiziksel şiddet sembolik şiddet ile yer değiştirerek kapitalizmin sınıfsal hiyerarşilerinin inşasına katkıda bulunur (Sancar, 2009:223).

Son olarak, kültürel unsurlar arasında en önemli yer tutan dil ve dilin kullanımına dair toplumsal ve kültürel özellikler de kadınların aile içinde şiddete uğramalarında oldukça etkilidir. Özellikle kadınlarla ilgili olumsuzluklar içeren kalıplaşmış, klişeleşmiş ifadeler, aile içinde kadına yönelik şiddeti âdeta onaylar niteliktedirler. Birçok toplumda görüldüğü gibi Türk kültüründe de bu tür örneklere rastlanır: *kaşık düşmanı; babaya dayanma, karıya güvenme; ersiz avrat, yularsız at; kadının sırtından sopayı karnından sıpayı eksik etme; kadının akli kıttır; saçı uzun akli kısıdır; kızını dövmeyen dizini döver; kadının söylediği kırk sözden birine inan* gibi atasözü ve deyimler, toplumsal ve kültürel yönü olan, kadınları aşağılayan ve şiddeti körükleyen ifadelerdir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bugün aile içi kadına yönelik şiddetin boyutları ve içeriği topluma ve kültüre göre değişse de bugün tüm toplumların ciddi ve ortak bir sorunudur. Aile içi kadına yönelik şiddetin sosyal ve kültürel dinamikleri âdeta bir örümcek ağına benzer ve bu dinamikler birbirleriyle iç içe olup çoklu ve

karmaşık bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla şiddeti tek bir sosyal ve kültürel neden ya da etken ortaya çıkarmaz. Örneğin, aile içi şiddette tanık olarak büyümek ya da şiddeti sorunlu ilişki ve durumlarda sorun çözme yolu olarak kullanmak şiddetin psiko-sosyal boyutunu gösterir. Ayrıca erkeğin kadından üstün görülmesi, kadın ve erkek rollerinin birbirinden katı çizgilerle ayrılması, kadının sosyo-ekonomik olarak zayıf olması da şiddetin sosyal ve kültürel yönleri ile ilgilidir. Aile içi şiddeti belirleyen sosyal ve kültürel unsurlar arasında sıklıkla bahsedilen ataerkillik de tek başına şiddeti açıklamada yeterli değildir. Dolayısıyla aile içi şiddeti önlemede tüm bahsedilen özelliklerin ilgili bilim alanları tarafından bütüncül bir bakış açısı ile ele alınması büyük önem taşımaktadır. Çünkü aile içi kadına yönelik şiddet insan haklarının ihlal edilmesi sorunudur.

Aile içi kadına yönelik şiddeti önlemede şüphesiz ki yasa, yönetmelik ve sözleşmeler son derece önemlidir. Bu kapsamda yasal mevzuatların güçlendirilmesi son derece önem taşımaktadır. Ancak şiddet olgusunun bugün dünyada artış göstermesi veya önüne geçilememesi yasal yaptırımların tek başına yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Sorunun çözümü için öncelikle toplumsal ve kültürel dinamiklerinin sorgulanması şarttır. Bunun için öncelikle çocukluktan başlayarak şiddetin yer almadığı toplumsal ve kültürel bir yapının inşa edilmesi önemlidir. Aile özelinden başlamak üzere topluma hâkim olan tüm temel kurumlarda kadına şiddeti tetikleyen ve meşrulaştıran tüm unsurların gözden geçirilmesi şarttır. Örneğin aile içinde, henüz bebek doğmadan önce düzenlenen bebek cinsiyeti kutlama partileri, hastane odaları, oyuncaklar, giysiler, ders kitapları, siyaset alanı, dini referanslar, kitle iletişim araçları, dijital medya gibi daha pek çok unsurun yeniden sorgulanmasını sağlayacak sosyal ve kültürel anlayışın topluma hâkim olması gerekir.

Son olarak, aile sevgi, saygı, şefkat, fedakârlık, merhamet, dayanışma gibi birçok olumlu ve yapıcı duygunun karşılıksız paylaşıldığı bir kurumdur. Aile içinde kadına yönelik şiddetin önlenmesinde, aile kadar önemli olan eğitim, bu noktada kilit rol oynamaktadır. Nitekim aile içi kadına yönelik şiddet konusunda yapılan çalışmalar, eğitim ile şiddete maruz kalma ya da baş etme açılarından ciddi bir farklılığı ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle kadınların ve kız çocuklarının eğitim düzeyleri arttıkça aile içi kadına yönelik şiddet konusu tüm dünyada daha az sorgulanır hale gelecektir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

Altınay, A.G - Arat, Y. (2007). *Türkiye’de kadına yönelik şiddet araştırma raporu*. Ankara: Tübitak.

Aluş, Y. (2015). Kültürel ve toplumsal gerçekliğimiz açısından aile anlayışlarının ve Türk ailesinin değerlendirmesi. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 15-24.

- Aydın, M. (2013). Toplumsal yapı ve kurumlar. *Sosyolojiye Giriş*, (ed.: İ. Çapcıoğlu-H. Beşirli), 114-138, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Badinter, E. (2017). *Kadınlık mı annelik mi?*. (çev.: Ayşen Ekmekçi), 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Başak, S. (2013). Toplumsal cinsiyet. *Sosyolojiye Giriş*, (ed.: İ. Çapcıoğlu- H. Beşirli), 211-245, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Bayhan, V. (2012). Beden sosyolojisi ve toplumsal cinsiyet. *Doğu Batı Düşüncesi Dergisi*, 63, 147-164.
- Bayhan, V. (2018). Toplumsal cinsiyet ve sağlık. *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, (ed.: D. Şenol - H.E. Kaya), 191-216, İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Beşirli, H. (2013). Toplumsallaşma. *Sosyolojiye Giriş*, (ed.: İ. Çapcıoğlu- H. Beşirli), 191-211, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Bhasin, K. (2003). *Ataerkil sistem, "Erkeklerin dünyasında yaşamak."* (çev.: A. Coşkun), İstanbul: Kadav Yayınları.
- Bilton, T. vd. (2009). *Sosyoloji*. (çev.: Kemal İnal vd.), 2. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bourdieu, P. (2018). *Eril tahakküm*. (çev.: B. Yılmaz), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Burç, E. P. (2017). Sosyo-kültürel açıdan annelik ve kısırlık: Yerma ve Ana Hanım Kız Hanım tiyatro oyunlarının incelenmesi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 40, 13-24.
- Connel, R.W. (2006). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar toplum, kişi ve cinsel politika*. (çev.: Cem Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çaha, Ö. (2017). *Sivil kadın, Türkiye'de kadın ve sivil toplum*. Ankara: Doğan Kitap.
- Çalışkan, H. - Çevik, E. İ. (2018). Kadına yönelik şiddetin belirleyicileri: Türkiye örneği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 218-233.
- Demir, A. (2022). Toplumsal Cinsiyet ve Aile. (İç.) Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi (Ed.). Olcay Tire ve Erkan Dikici, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Develioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. 26.Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dikeçligil, B. (2014) Aileye dair kabullerin ezber bozumu. *Aile Sosyolojisi Yazıları*, (ed.: Mustafa Aydın), İstanbul: Açılım Kitap.
- Dikici, E. (2020). Otorite ve güç ilişkisi bağlamında aile türleri. *Aile Sosyolojisi Yazıları*, (ed.: M.E. Dikici vd.), Konya: Eğitim Yayınevi.
- Dunkle, C.B. (2004). *Close kin*. USA: Paperbacks Publication.
- Harcar, T. vd. (2008). Kadına yönelik şiddet ve Türkiye'de kadına yönelik şiddetin durumu. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(4), 51-70.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1988). *İnsan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Basın-Yayın-Dağıtım.
- Kaptanoğlu, Y. İ. (2012). What puts women at risk of violence from their husbands? Findings from a large, nationally representative survey in Turkey. *Journal of Interpersonal Violence*, 27 (14), 2743-2769.
- KSGM (2008). *Aile içi şiddetle mücadele el kitabı*. Ankara. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- KSGM (2009). *Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet*. Ankara: Elma Teknik Basım Yayıncılık.

- Kuzu, Ş. L. (2013). Toplumsal cinsiyet rejimi bağlamında aile ve aile içi şiddet. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 6-27.
- McGee, C. (2000). *Childhood experiences of domestic violence*. London: Jessica Kingley Publisher.
- Özerkmen, N. - Gölbaşı, H. (2010). Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 15, 23-37.
- Şahiner, G. (2007). *Toplumsal cinsiyet ve kadına karşı şiddetin kadınların üreme sağlığına ilişkin hizmetlerden faydalanmasına etkisi*. Ankara: Gülhane Askeri Tıp Akademisi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız iktidar-Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sarı, Ö. (2013). Aile kurumu ve ailenin tanımı. *Sistemik Aile Sosyolojisi*, (ed.: Mustafa Aydın), Konya: Çizgi Kitabevi.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile sosyolojisi, ailenin toplumdaki yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Şenol, D. (2022). *Körfezin Sarıkızları: Edremit Körfezi ve civarında alanda çalışan kadınlar üzerine nitel bir çalışma*. Ankara: Net Kitaplık.
- Uluocak, Ş. vd. (2014). Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde stratejik bir başlangıç noktası: Partner şiddeti. *International Journal of Human Science*, 11(2), 362-387.
- Ünal, F. (2008). Ailede çocuk istismarı ve ihmali. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12, 9-18.
- Walby, S. (1990). Introduction. *Theorizing Patriarchy*. Basic Blackwell.
- Yıldırım, A. (1998). *Sıradan şiddet*. İstanbul: Boyut Yayınevi.
- Yılmaz, E. (2013). Ekonomik sömürü ve şiddet mağduru çocuklar: Sokakta çalıştırılan çocuklar sorunu. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 1-15.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: Ending violence against women. <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women> (Erişim: 10.10.2023).

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.